

Anna Dorota Potocka

The Privy Garden : sekretny ogród królów Anglii

Ochrona Zabytków 51/4 (203), 438-440

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

THE PRIVY GARDEN — SEKRETNY OGRÓD KRÓLÓW ANGLII

Można śmiało powiedzieć, że Hampton Court Palace jest tym dla Londynu, czym Wilanów dla Warszawy — podmiejską rezydencją królewską usytuowaną z dala od zgiełku miasta, wśród zieleni ogrodów i wody, otwartą dla ludzi szukających wytchnienia pośród arcydzieł sztuki i architektury. Naturalnie, pałace te różnią się pod wieloma względami, historycznymi, architektonicznymi i stylistycznymi, lecz pewien „duch idei” zawarty w ich założeniach jest podobny.

Historia Hampton Court sięga początków XVI stulecia¹. Rozpoczyna się wraz z osobą kardynała Thomasa Wolseya (1475–1530), arcybiskupa Yorku i kanclerza na dworze Henryka VIII, który w 1514 r. rozpoczął budowę swej wiejskiej rezydencji nad Tamizą nieopodal Londynu. Wkrótce popadł w niełaskę i utracił wszelkie wpływy, nie mogąc doprowadzić do rozvodu króla Anglii z jego pierwszą żoną Katarzyną Aragońską. Ratując się z krytycznego położenia, w 1526 r. podarował Henrykowi VIII Hampton Court, licząc na odzyskanie zaufania monarchy. Zabiegi te nie przyniosły jednak dobrych rezultatów. W cztery lata później kardynał zmarł nagle w drodze do Londynu, gdzie miał stanąć przed sądem oskarżony o zdradę.

Hampton Court przeszedł więc w ręce królewskie i z wiejskiej posiadłości przeobraził się w rezydencję. Został dwukrotnie przebudowany i powiększony. Po raz pierwszy przez samego Henryka VIII w 1532 r., a później w latach dziewięćdziesiątych XVII stulecia przez Wilhelma Orańskiego i Marię II. Para królewska wprowadziła się do rezydencji w 1689 r. W ciągu następnych kilku lat pod okiem znakomitego angielskiego architekta Christophera Wrena przebudowano wschodnią i południową fasadę pałacu, apartamenty króla i królowej, oranżerię, ogrody oraz wiele innych pomieszczeń.

Obecnie pałac stanowi połączenie architektury z okresu Tudorów i angielskiego, dość umiarkowanego w swym charakterze, baroku.

Dzisiejsze ogrody, o powierzchni powyżej 60 akrów, otaczające rezydencję ze wszystkich stron (The South Gardens, The East Gardens, The North Gardens), pochodzą w dużej mierze z czasów Wilhelma i Marii, dla których Wren zaprojektował je w stylu barokowym,

*Nawet w swoich najsztuczniejszych twórcach,
człowiek zawsze pracuje na podłożu natury...*

M. Proust, *W poszukiwaniu straconego czasu*

charakteryzującym się promienistymi alejami lipowymi. Można jednak odnaleźć w Hampton Court kilka elementów architektury zieleni zachowanych w duchu czasów tudoriańskich. Jest to tzw. Labirynt (The Maze — Ogrody Północne), zawite wąskie alejki otoczone gęstymi wałami strzyżonego cisu, w których na prawdę łatwo się zgubić, oraz Ogród Wodny (The Pond Garden — Ogrody Południowe), będący fragmentem większego, niezwykle przemyślnego projektu autorstwa Henryka VIII.

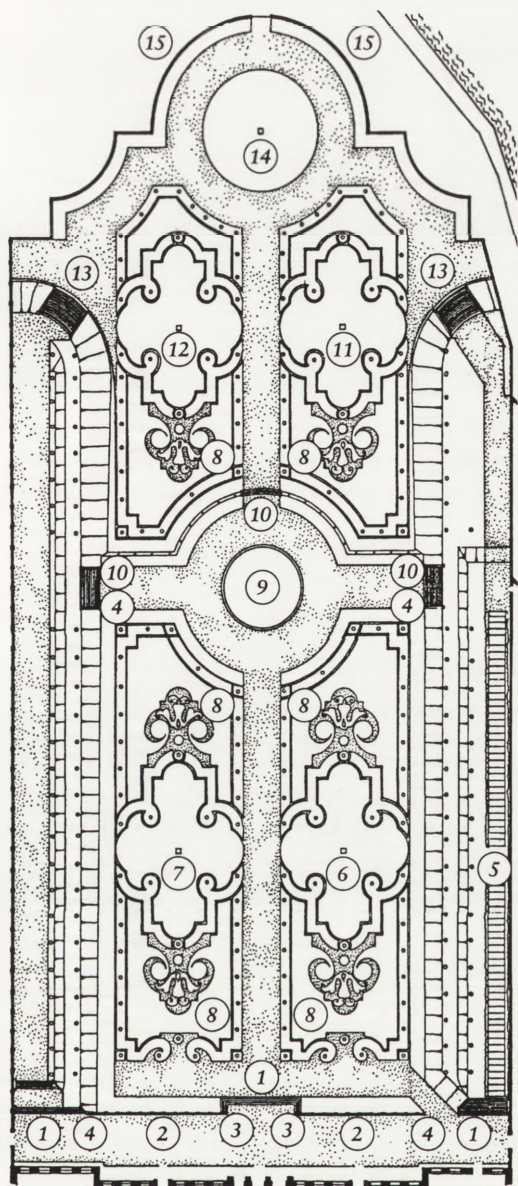
Na uwagę zasługuje również Wielka Winorośl (The Great Vine — Ogrody Południowe), swoisty ewenement w tamtejszym klimacie, wspaniale utrzymana plantacja ciemnych winogron, zasadzona w 1768 r., która przez cały wiek XIX corocznie rodziła 900 kilogramów owoców. Dzisiaj także można kupić wino z miejscowej królewskiej tłoczni o wdzięczne nazwie The Botanical Collection.

Ogrody Hampton Court należą do niezwykle pięknych i starannie utrzymanych, ze specjalnymi alejkami przeznaczonymi do jazdy konnej, ale niewątpliwie największą ich atrakcją jest The Privy Garden — Sekretny Ogród Wilhelma III.

Na pierwszy rzut oka, ogród ten nie wydaje się zbyt interesujący. Barokowe, podłużne założenie na osi południowej pałacu, delikatny rysunek kompozycji wypełniony strzyżonym bukszpanem i subtelne akcenty kolorystyczne nie oszołamiają w porównaniu z Ogrodem Fontann czy też klombami w rosariach Henryka VIII. The Privy Garden jest jednak jedyny w swoim rodzaju. Założono go w 1702 r. na polecenie Wilhelma III, który pragnął swoistego uzupełnienia i odbicia stylu nowych apartamentów królewskich w naturze. Projekt ogrodu przypominał wzorzysty dywan widziany z okien pałacu. Niewielkich rozmiarów rośliny nie tworzyły zbyt wybujałych kompozycji, stanowiły raczej wyrafinowane tło dla efektownych marmurowych rzeźb (wyobrażających antycznych bogów: Ceres, Bachusa, Apolla i Wulkaną) oraz centralnej fontanny i obramiających całość kompozycji tarasów. Wzdłuż głównej alei ogrodu zasadzono pojedyncze okazy roślin na wyspanych żwirami stanowiskach, które rozmieszczone w dość dużych odległościach od siebie, nie tworzyły

1. Niniejszy tekst powstał po pobycie autorki w Hampton Court w 1997 r. Wszystkie opisy ogrodów pochodzą z autopsji. Historię Hampton Court zaczerpnięto z: *Londyn*, pod red. M. Leapmana, Warszawa 1996, s. 250–253.

2. Wielokrotne podróże autorki do Szwecji, a zwłaszcza do Uppsali i jej malowniczych okolic, pozwoliły na dokładne zapoznanie się z tematem. Podobieństwo w ekspozycji roślin w obu ogrodach jest uderzające.

1. Opis sytuacyjny Sekretnego Ogrodu. Reprod. z mini-informatora Hampton Court Palace. Guide to the Privy Garden, 1997 r.

1. Situation plan of the Privy Garden. Reprod. from a mini-guide to Hampton Court Palace. Guide to the Privy Garden, 1997

klombów, lecz pewien rodzaj ogrodu botanicznego, przypominający bardzo uporządkowane ogrody Linneusza w Uppsala i Hamarby² w Szwecji. Dla dzisiejszego odbiorcy dobór roślin jest też pewnym zaskoczeniem. Nie zasadzono róż, pelargonii czy peonii, okazałe, kolorowe kwiaty ustąpiły miejsca skromniejszym makom, lawendzie, nasturcjom i prymulkom. Całości kompozycji dopełniała niezwykle kunsztownie wykonana, wieloprzęsłowa, żelazna, ręcznie kuta krata ogrodzeniowa (The Tijou Screen), wysoka na trzy metry, z efektowną bramą na osi, która otaczała ogród od strony południowej.

- 1 — Schody północne pochodzące z czasów Wilhelma III. Stopnie są architektonicznym zakończeniem palacu od strony ogrodu;
- 2 — Donice. Usytuowane na tarasie oranżerii, obsadzone są roślinami egzotycznymi, takimi samymi, jakie miała w swojej kolekcji królowa Maria II;
- 3 — Oryginalne zegary słoneczne z 1702 r. Cokoly zostały zamówione u Johna Van Nosta, natomiast dwie, w odmienny sposób wyrzeźbione tarcze słoneczne wykonał zegarmistrz królewski Thomas Tompion;
- 4 — Ołowiane urny. Piętnaście donic-urn usytuowanych na stopniach tarasu — pochodzi z 1702 r. W miesiącach letnich sadi się w nich rośliny egzotyczne;
- 5 — Altana królowej Marii została powiększona do oryginalnych rozmiarów oraz obsadzona grabem pnącym, który szybko obrosł w dębowy szkielet konstrukcji;
- 6 — Statua Ceres — bogini pól. Kopia z antycznego oryginału wyrzeźbiona w marmurze kararyjskim;
- 7 — Statua Bachusa — boga wina. Kopia z antycznego oryginału wyrzeźbiona w marmurze kararyjskim;
- 8 — W ogromnych donicach posadzono drzewka pomarańczowe, które wyznaczają oś symetrii parteru ogrodu;
- 9 — Fontanna. Basen jest oryginalny, natomiast marmurowe obrzeże pochodzi z XIX w.;
- 10 — Schody centralne. Podczas prac wykopaliskowych prowadzonych w ogrodzie, odnaleziono oryginalne ceglane fundamenty stopni, prowadzących z tarasów w dół. Schody i stopnie fontanny odtworzono na bazie oryginalnych fundamentów. Do rekonstrukcji użyto kolorowego kamienia, nawiązując bezpośrednio do Wrenowskiego projektu fasady palacu;
- 11 — Statua Apolla i Marsjasza. Marsjasz wyzwał boga Apolla na typowe dla ogrodu, więc za swoje zuchwałstwo został żywcem obdarty ze skóry. Kopia z antycznego oryginału wyrzeźbiona w marmurze kararyjskim;
- 12 — Statua Wulkanu — boga podziemi, z młotem wzniesionym nad głową. Kopia z antycznego oryginału wyrzeźbiona w marmurze kararyjskim;
- 13 — Schody południowe. Wykonano je z drewnianych bali, co było typowe dla ogrodów z tamtego okresu. Podczas prac wykopaliskowych nie natrafiono na ich pozostałości, są jednak widoczne na planach z 1713 r.;
- 14 — Statua Apolla wpatrującego się w słońce jest rzeźbą oryginalną, przywiezioną do ogrodu w 1702 r. i postawioną na tym cokole;
- 15 — Krata ogrodzeniowa The Tijou Screen. Dwanaście kutych z żelaza przęsł było integralną częścią ogrodu w 1702 r. Oryginalne są tylko te, które zostały ponownie zamontowane w Hampton Court w 1902 r., po trzydziestu latach przechowywania w Muzeum Wiktorii i Alberta w Londynie

Niestety, z biegiem czasu rośliny i krzewy, zwłaszcza cisy, rozrosły się do zbyt dużych rozmiarów, zmieniło też pierwotne usytuowanie rzeźb oraz innych elementów architektonicznych. Wkrótce doprowadzono do zatracenia pierwotnego charakteru ogrodu.

Kiedy w 1986 r. spłonęły apartamenty reprezentacyjne w południowym skrzydle palacu, rozpoczęto prace konserwatorskie na dużą skalę. Po sześciu latach udostępniono komnaty zwiedzającym. Wtedy to też zrodziła się idea rekonstrukcji Sekretnego Ogrodu. Po przeprowadzeniu wielu badań wstępnych, w tym miejscowych odkrywek gruntu, zdecydowano się na posu-

nięcie bez precedensu w XX-wiecznej historii konserwacji ogrodów. Usunięto wszystkie rośliny, w tym ogromne cisy, które nie odpowiadały pierwotnemu projektowi Wrena, wykonano całościową odkrywkę terenu w celu odnalezienia oryginalnych fundamentów fontanny, tarasów i cokołów rzeźb. Po zniwelowaniu i wyprofilowaniu terenu, odtworzono pierwotny kształt ogrodu. Rzeźby po konserwacji postawiono na oryginalnych miejscach, zrekonstruowano schody centralne i odtworzono, na podstawie zachowanego planu z 1713 r. nieistniejące południowe schody drewniane.

Wszystkie rośliny zasadzono zgodnie z ideą ich twórców w odpowiednich odległościach i na stosownych stanowiskach. Zrekonstruowano także Altanę królowej Marii, kolosalną konstrukcję z dębowych listew, którą powiększono do oryginalnych wymiarów i obsadzono pnącym grabem. Jej długość odpowiada szerokości fasady południowej pałacu. Ogród udostępniono zwiedzającym w 1995 r. Aktualnie prezentuje się on wspaniale. Anglicy podkreślają z dumą, że „wygląda tak samo jak w 1702 r.” Warto podkreślić, że jest to jedyne miejsce w Hampton Court, gdzie zabrania się chodzenia po trawie.

Niewątpliwie jest to największa całościowa rekonstrukcja ogrodu w XX w. w Europie. Zrealizowano ją ogromnym nakładem pracy i środków. Efekty są równie wspaniałe. Sądzę jednak, że jest to wynikiem nie tylko możliwości organizacyjno-finansowych twórców, ale też ogromnej „kultury ogrodniczej”, z której słynie społeczeństwo Wielkiej Brytanii. Aranżacja ogrodu jest bowiem nie tylko przyjemnością, ale też i wielką sztuką, że wspomnę tylko o niezwykle wysublimowanej poetyce ogrodów Zen. Dlatego też bez zaskoczenia oglądałam tłumy Anglików spieszące na coroczny Hampton Court Palace Flower Show, gdzie Królewskie Towarzystwo Botaniczne rozstrzyga konkurs na najpiękniejszy ogród wystawy spośród kilkudziesięciu propozycji. W 1997 r. Grand Prix otrzymał ogród, który był po prostu łąką z kilkoma makami, kamie-

2. Widok na południowo-zachodnie skrzydło Hampton Court Palace i rosarium. Obie fot. A. D. Potocka

2. View of the south-western wing of Hampton Court Palace and the rose garden. Both photos: A. D. Potocka

3. Widok na Wielką Altanę królowej Marii od strony Ogrodu Wodnego Henryka VIII

3. View of the Queen Mary Bower seen from the Water Garden of Henry VIII

niami i małym strumykiem. Zwyciężyło czyste Piękno Natury, a nie artystyczna stylizacja wizji człowieka. Zastanawiam się, czy król Wilhelm III zgodziłby się z tym werdyktem?

The Privy Garden. The Secret Garden of the Kings of England

The Privy Garden was created in 1702 at the request of William III. The project, ascribed to Christopher Wren, resembled a colourful patterned carpet. Small plants did not comprise flower beds, but a sui generis botanical garden, in accordance with the premises proposed by Linnaeus (Sweden). In the course of the following centuries the Garden became neglected. A decision to embark upon partial reconstruction was made in 1992. All plants were removed, the terrain was stripped totally, and original foundations of

statues, fountains, terraces and steps were discovered. The levelling and profiling of the terrain was followed by the recreation of the original shape of the Garden. The conserved statues were placed on original spots, and the central and wooden-southern-steps as well as the Bower of Queen Mary II were rebuilt. All plants were reintroduced according to the project from 1702. The Garden was opened to the public in 1995.